

részeivel veszi vagy veheti őket körül. Visszatérve a fogalmi zavarokra, talán még megemlíthetjük, hogy más területen is történnék tulkapások, pld. néha irodalmi kritikusok fontosabbnak tartják az ő elméleteiket a költészetnél és próbálják előírni, hogy milyen legyen az irodalmi alkotás; azért az irodalmat mégis az írók teremtették és teremtik meg. Ép így, ha vannak racionális természetek és ezek létjogosultsága ellen nemcsak hogy senki szót nem emel, hanem a racionális tudományokban ezeknek végtelen nagy működési teret is nyújt a mai élet. Viszont a mai élet az ő rendszeressége folytán elvárja, hogy ezek az ő területükön működjenek, mert ellenkező esetben csak ártnak. Én azt hiszem, hogy ezen a megfontoláson még az Amerikára való hivatkozás sem segít. Hogy Amerikában az egész éle tulnyomóan racionális elvek szerint alakult, az közismert tény. De hogy ennek a létformának kizárólagossága volna, azt valószínűleg maguk a jobb amerikai koponyák sem mondják. Ez az irányzat következik Amerika történeti és gazdasági helyzetéből. Viszont jószemű megfigyelők látják, hogy az anyagi erők uralkodása után Amerikában is bontakozóban van a tisztultabb lélek.

Épen ezért Dávid Ferenc földjén még tovább lehet ápolni az ő nagy és nemes lelkének virágait, mert lehet remélni, hogy ezekből jó kertész tud olyan magot érlelni, amivel még egyszer meg lehet majd termékenyíteni az amerikai irtást.

Dr. Gyulai Zoltán.

2.

Egységes teológiai nevelést!

Egyházi lapjainkban az utóbbi időben több értékes cikket olvastam az új unitárius káté szükségességéről és tervezetéről. Amennyire örülni tudok annak láttán, hogy unitárius életünk végre kimozdult hosszú pangási időszakából s az unitárius szellemet jellemző s egyben kötelező éberséggel vizsgálja a fejlődés vonalát, épen annyira lehangolt az a sokszor egymásnak teljesen ellentmondó felfogás, amelyet papjaink részéről e téma tárgyalásánál tapasztaltam.

Félreértések elkerülése végett már most ki kell jelentenem, hogy ez a dolgozat korán sem akar teológiai nevelésünk *birdlata*

lenni. A szigorú önkritika mindig visszatartott attól, hogy számomra idegen területen mozogjak és kevésbé ismert dolgokban bírálatot mondjak. De a tárgyalt kérdéssel kapcsolatban annyi tapasztalatra és megfigyelésre tettem szert, hogy unitárius közösségünk érdekében szükségesnek tartom ezeknek a nyilvánosság előtt való tárgyalását.

Talán hasznos lesz, ha a szakemberek vitájába bekapcsolódik egy laikus hívő véleménye is.

Az új káté tervével foglalkozó egyik cikkből olvasom, hogy a régi kátét már csak azért is meg kell reformálni, mert abban idők folyamán minden pap „saját tetszése szerint kihuzogatott és módosított valamit“. Itt látom megbujva unitárius papnevelésünknek egyik óriási hibáját s egyben egyházzervezetünk fogyatékoságát.

Mint rendszerető és alapos ember nehezen tudom megérteni, hogy egyforma nevelésben részesített, egyazon világnézetet valló lelkészek, a lényegét illetően miért „javitanak“ olyannyira egymástól eltérően? Meggondolkoztató, hogy a hosszú idő óta működő teológiai akadémia nem tudott kialakítani — legalább a kardinális tételeket felölelő — egységes szellemet!

Hallani vélem a választ: a cikkíró elfelejti azt a fontos körülményt, hogy épen az unitarizmus követeli meg a szabadabb szellemben való nevelést, ami által tág teret és lehetőséget nyújt papjainak az egyéni gondolkozásra. Ha a hivatalos papnevelő intézetünknek valóban ez volna az álláspontja, akkor ezt az irányzatot *a mai formájában* legalább is tulzottnak kell mondanom.

Teljes mértékben elismerem annak a szükségességét, hogy az unitárius szellemnek mindig rugalmasnak kell maradnia és állandóan fel kell készülnie arra, hogy meglássa a fejlődési lehetőségeket s a már kétségtelen eredmények beillesztésével formálja a gondolkodást. De ezt a célt nem az egyénieskedő papok tevékenységén keresztül érheti el, hanem egy állandó irányító szervnek: a teológiának korszerű, tudományos és egységesen irányított működésével. Ha a teológia ezt a szerepét eddig az egymástól távol élő papjainak engedte volna át, nem járt el helyesen. Az egyedek (legyenek azok külön-külön bármilyen kiválóak is) nem alkalmasak arra, hogy tizezreket érintő kérdésekben irányítólag állást foglaljanak. Sok papunk külföldi tanulmányutja révén is sokszor idegen eszmeáramlat hatása alá kerülhet, amely az ő

egyéni magatartását lényegesen módosítja, esetleg meg is változtathatja. Lehetetlen volna elképzelni, hogy egyik-másik ilyen szellemi nevelőnk hivatalos funkciója közben az ő új felfogását próbálná magyarázni és átplántálni, felhasználva azt a lehetőséget, amelyet az unitárizmus szabadsága nyújt neki.

Azzal a szabadsággal, amelyet az unitárius szellem megkíván s amely egyenesen éltető eleme vallásunknak, csak az a legfőbb testület élhet, amely sohasem egyesek véleményének a kifejezője, hanem komoly szaktudással és kellő bölcsességgel rendelkező vezetőkől alakult irányító szerv. Feltétlenül kell lenni egyházi életünkben s elsősorban a papnevelés terén egy olyan állandó testületnek, amely összeállításánál fogva alkalmas arra, hogy egyfelől a haladást szolgálja, másfelől mértékadó irányítást végezzen. Csak egy ilyen, hivatása magaslatán álló szervezet képes arra, hogy a fejlődés során egymásután felbukkanó eszmeáramlatok értékét elbírálja s meg tudja állapítani az időt és módot, amikor és ahogyan változtatni kell régebbi felfogásunkon.

Az eddigi tapasztalatokból arra lehet következtetni, hogy ez az egységes szellemet sugárzó irányító szerv eddig nem volt meg, vagy ha igen, nem tudta betölteni hivatását.

Hogy állításomat igazoljam, rá kell mutatnom egy pár olyan jelenségre, amely teljesen rávilágít a központi irányítás nélküli nevelés hibáira.

Először a külsőségekkel foglalkozom.

Az olyan unitárius hívőnek, aki több templomunkban vett részt istentiszteleten, feltűnhetett, hogy a Miatyánkot papjaink nem azonos szöveggel imádkozzák. Erre is azt mondhatná valaki, hogy egy-két szónak jelentéktelen módosítása, esetleges elhagyása vagy hozzátevése nem változtat a lényegen. Lehet. De egyenesen bántó az a jelenség, hogy ugyanabban az intézetben végzett papok ennyire összhangtalanul működnek.

Szórványosan bár, de olyan prédikátort is lehet látni, aki nagyobbrészt olvassa beszédjét. El tudok képzelni bizonyos alkalmakat, amikor erre szükség lehet, de fájlalnám, ha ebből a gyakorlatból általános szokás lenne. Ne utánozzuk az angolokat. Az angol nyelv amugy sem a Cicerók nyelve, de a magyar nyelv hatalmas kifejező skálája egyenesen megkívánja a szónoklást. Az olvasott szöveg, még ha egyébként értékes is, mégis *csak előadás* és sohasem lehet olyan hatást elérni vele, mint a szabad szónok-

lattal. Ezt mi, hallgatók jobban meg tudjuk bírálni, mint az előadók.

Most rátérek a sokkal fontosabb tartalmi kifogásokra. Itt leginkább szembetűnő az egységes szellemi irányítás hiánya.

Papjainkat két táborra lehet osztani: Az egyik csoporthoz tartoznak a hagyománytisztelők. Ezek az ősi *erdélyi* unitárizmus neveltjei. Mondanivalójuk mindig visszhangra talál a hívek lelkében. Magatartásuk és működésük mindig meg tudja éreztetni az unitárizmus iratlan lényegét.

A másik táborba tartoznak az idegen hatások alatt álló lelkészek. Rendszerint ezek között, a különben kifogástalanul művelt papok között lehet megtalálni az új, de nekünk idegen utakon járókat. Az egyéniesedésnek itt nagyon sok példáját szemlélhetjük. Hallottam olyan prédikációt, amelyben a szónok mindvégig kinosan kerülte Jézus nevének a kiejtését. Egy másik papnak sikerült úgy formálni gondolatait, hogy beszéde alatt egyszer sem ejtette ki Isten nevét. És a teljesség kedvéért beszámolhatok olyan szószéki szolgálatról is, ahol a moderneskedés úgy az imából, mint a beszédből száműzte Istent is, Jézust is.

Az ilyen beszédek hallatára először csodálkoztam, hát így is lehet keresztény vallásos szertartást végezni? Azután elszomorodtam: ha ezek a tiszteletes urak tudták volna, hogy a szándékolt építés helyett milyen rombolást végeztek, azt hiszem, megdöbbenek volna.

Fiatalabb papi nemzedékünk szellemisségén lehetetlen fel nem fedezni a tévesen értelmezett humanista irányzat bélyegét. Egyébként, mint érdekességet említem meg, hogy amíg a tizenkilencedik századbéli racionalizmus a maga idejében termékenyítőleg hatott az unitárizmusra, addig a huszadik századbéli vallásos humanizmus napjainkban inkább rombol.

Sietek kijelenteni, hogy helyesnek, szükségesnek és fontosnak tartom, ha egy-egy világot átjáró eszmeáramlat zuhanyát átengedjük szellemi valónkon. Felfrissít, ösztönöz, horizontot tágit, *de csak akkor, ha kritikával tudjuk fogni.*

Humanista vonás unitárius gondolkodásunkban pl. az ember kihangsúlyozása. „Nem Isten ellen, hanem az emberért“, mondják a humanisták. Ugy érzem, ebben a felfogásban szükségszerűen benne van annak a ténynek a hallgatólagos elismerése, hogy amíg az emberrel törődünk, az Istennek kissé hátat fordítunk. Szerintem

sokkal eredményesebben lehet szolgálni az ember javát, ha állandóan Istennel végezzük ezt a munkát. Különbözik is: az embert magát különválasztani, s ügyét tisztán a földi adottságok között szolgálni, olyan kísérlet, mint amikor mesterségesen előállított tengervízben akarok halakat nevelni. A kémia szép sikere lehet ez, csak az a baj, hogy a halak elpusztulnak benne.

„Az emberiség saját magát kell, hogy megváltsa“, mondja egy másik humanista jelmondat. Ó, be szép szavak! Nem vitázom afelől, hogy az ember vállalni tudja-e ezt a gyönyörű feladatot, csak egy tényt szögezek le: az ember sokkal elesettebb, nyomorultabb és tehetetlenebb, mint amilyennek általában látjuk és gondoljuk. Ha az embert leszakítjuk a nagy világmindenséget átható és éltető isteni erőcentrumról, olyan szánalmas féreg lesz egyedülvalóságában, hogy ebben az állapotában a megváltás gondolata legfeljebb erőtlen frázisokig ér el.

És itt kell rámutatnom a humanista mozgalom főhibájára: A humanista közömbös a világegyetemmel való lelki viszonyunkat illetően. Őt csak az *emberi jó* szolgálata érdekli. Ahogy egy angol író mondja: „ez a felfogás dogmatikus hitetlenségbe esik.“

Végül idézem a humanisták egyos kijelentését: „valaki csak olyan mértékben lehet humanista, amilyen mértékben elnötte teizmusát.“ El tudom képzelni, hogy a szabad gondolkodáshoz szokott unitárius teológusra nagy hatással van az ilyen frázis. S talán ezzel lehet magyarázni, hogy papjaink közül egyesek, tulságosan mohón merítették ezekből a forrásokból.

A humanizmus, mint az emberi szellem hajtása, bizonyos vonatkozásban kétségtelenül elismerést érdemel. De ez a mozgalom önmagában csak egy része az emberi szellem teljesítményeinek, s nagyon sekély és nagyon elégtelen arra, hogy az univerzális egységű komoly istenhitet pótolja.

Ez alkalommal nem a humanizmus boncolgatása a célom, csupán karakterisztikus vonásait mutattam be, annak szemléltetésére, hogy mennyire óvatosan kell kezelni papjainknak a különböző eszmék tanait.

Az unitarizmusnak, mint keresztény vallásnak, örökértékű alappillérei vannak. Ne tévesszük szem elől, hogy nekünk minden időben ezekre az alapokra kell építeni. Ne az alapokról térjünk le, hanem erre helyezkedve munkálkodjunk, s töltsük be dicsőséges hivatásunkat,

Teológiánktól azt kérjük és várjuk, hogy neveltjeit, olyan erős és egységes szellemisséggel bocsássa utjukra, hogy a néha felbukkanó és az újság ingerével ható áramlatok ne sodorhassák el őket eredeti céljuktól. S főképp pedig arra legyenek képesek, hogy minden esetben megfelelő kritikát tudjanak gyakorolni.

Az új káté szerkesztőinek csak egy dologra hívjuk fel szíves figyelmét: bölcsen törekedjenek arra, hogy mind az ész, mind a lélek megtalálja kielégülését az új műben. S ha a mérleget nem tudnák egyensúlyba hozni, akkor az inkább a lélek javára bil-
lenjen . . .

Dr. Szabó István.

K. A. utazása

3.

Hitelveink az utóbbi évtizedek alatt annyira megtisztultak, hogy ma már időszerű az újraszövegezésük. Tervezett Hitvallásunk első próbaszövege meg is jelent Simén Dániel teol. tanár tollából. Hitelvi szempontból csaknem teljesen egyetérttek szövegezővel. De próbaszövegeink között nagy különbség van. Ez természetes is. Hiszen, ha ketten vagy többen cselekszik ugyanazt, nem ugyanaz. Nem baj. Majd egy — legkitünőbb embereinkből — alakuló bizottság a sokféleségből egységet alkot. A kritika rostájával kiválogatja a legértékesebb szövegrészeket s a szükséges javítások, simítások elvégzése után a lehető legegyszerűbb és legvilágosabb formába önti azokat.

Hitvallásunkat a következőképen szövegezném meg:

1. „Hiszek egy Istenben, gondviselő Atyánkban, az egész világ teremtőjében.“ Népünk ajkáról sohasem hallottam az alkotó, de a teremtő szót igen gyakran. Népdalainkban, templomi ének-szövegeinkben és a Bibliában többször fordul elő a teremtő, mint az alkotó szó. (L. Simén D. szövegét.)

2. „Hiszek az emberben, Isten gyermekében, az összes emberek testvériségében.“ Isten atyaságának fogalmából logikusan következik, hogy mindnyájan Isten gyermekei s így egymásnak testvérei vagyunk.

3. „Hiszek Jézusban, a hit- és erkölcsi igazságok legnagyobb tanítójában, a tökéletes élet és jócselekedetek példaadójában.“ Jézust tanítványai leggyakrabban mesternek szólították. Valóban utólérhetetlen mester volt a tanításban. Örökszép hasonlataival, példaza-

taival a legelvontabb eszméket is megfoghatóvá tudta tenni hallgatói számára. Tökéletes élete áldásos hatással volt tanítványaira. Jó cselekedeteivel szívesen szolgálta embertársait. Nemes önérettel mondhatta: „Példát adtam nektek, hogy amint én cselekedtem veletek, ti is azonképen cselekedjetek.“

4. „Hiszek a szentlélekben, Istennek reánk való közvetlen hatásában“. (Dr. Varga Béla.) Ennél rövidebb, világosabb és szabatosabb értelmezését a szentléleknek senkinél sem láttam. Minden változtatás nélkül fölvehető új Hitvallásunkba.

Lelkészeink és teológiai tanáraink között többen vannak, kik egyszersmindenkorra le akarnak számolni a szentlélekkel. A „szent“ szó törlését kívánják s csak a „lélek“ szót tartanak meg. Nekem nincs kifogásom a szent szónak a lélek szóval kapcsolatos használata ellen. Mert a szent szó, mint jelző, a lélek fogalmának határozott és tiszta értelmet ad s értékét nagyban fokozza. Hiszen a maga igazi jelentésében a tökéletes erkölcsi tisztaság értékmérője. Nagy becsét bizonyítja az is, hogy legtöbbször Isten nevével kapcsolatosan fordul elő.

Véleményem szerint a lélek szónak magára, minden közelebbi meghatározás nélkül való használata könnyen zavart támaszthat nemcsak konfirmáló növendékeink zsenge elméjében, hanem az értelmileg fejlett, jól képzett emberek hitfelfogásában is. Erre mutat két rövid közlemény, melyek a Keresztény Magvetőben jelentek meg. Simén Dániel ezt mondja: „Hiszek a lélek isteni hivatásában“. E mondatban határozottan megállapítható, hogy emberi lélekről van szó, amelynek isteni hivatása van. Közvetlenül így folytatja: (Hiszek a lélek) „jóra, igazságra és szeretetre vezérlő erejében“. Ez lényegében ugyanaz, mint amit Ferencz Józsefről mond a szentlélekről szóló értelmezésében. Tehát e rész egy felsőbb „vezérlő erőt“ juttat eszünkbe. Egyébként nyelvi alapon is bizonyíthatom, hogy annak a léleknek, amelynek „vezérlő“ ereje van, rajtunk kívül valónak kell lennie. Mert a „vezérel“ ige, melyből a vezérlő szó alakult, külső cselekvést jelent. Eszerint egy bátor százados vezérelheti századát a csatátéren, a turistavezető a természetjárókat ismeretlen tájakon, a jó apa gyermekét a becsület útján, de a bennem lakó lélek nem vezérelhet engem. Az én lelkem csak indíthat, ösztönözhet engem „jóra, igazságra és szeretetre“, de „vezérlő erejében“ nem hiszek.

Ütő Lajos esperes így szól: „A lélek termékeny talajban ma-

radandóbb s eredményesebb munkát végez, mint a prófétákban, Jézusban s az apostolokban.“ Dehát mi is tulajdonképpen az a termékeny talaj? Humusra csak nem gondolhatok. Valószínű, hogy fogékony emberi lelket ért alatta érdemes szerzőnk. Ha így van, akkor Jézus lelke nem volt kiválóan termékeny talaj, mert más szerencsésebb és termékenyebb talajokban maradandóbb és eredményesebb munkát végezhet a lélek (szerző szerint), mint amilyent Jézusban végzett hajdan. Ez enyhén szólva túlzott és mérész állítás. Hogy azután az eredményekben gazdag lélek milyen rangu (emberi-e, isteni e, vagy talán maga Isten?) a lelkek nagy birodalmában, nem sikerült határozottan megállapítanom. Lám, milyen zavart okozhat hitfelfogásunkban a „szent“ jelzőtől megfosztott lélek. Ellenben a szentlélek oly határozott jellegű fogalom, amely minden félreértést kizár. Használjuk csak nyugodtan ezután is. Sőt használnunk is kell mindaddig, amíg ki nem törlik a Bibliából. Mert kétségtelenül károsan hatna hitéletünkre, ha hivatásunk abba a kínos helyzetbe kerülne, hogy más dolgokról prédikáljanak nekik a szószékről, mint amikről a Bibliában saját szemükkel győződtek meg. De ettől eltekintve, egymagáért a pünköst ünnepéért is érdemes ragaszkodnunk a szentlélekhez. Dr. Fikker teol. tanár szerint „a pünköst szépen megünnepelhető, mint az első keresztény gyülekezet megalapításának ünnepe.“ Igaz, így is lehet. Csakhogy az első keresztény gyülekezet megalakulásának száraz ténye sohasem pótolhatja azt a csodásan nagyszerű pünkösti eseményt, amikor az apostolok betelve szentlélekkel, ihletett ajakkal, kettős tüzzel „szólják Istennek nagyságos dolgait.“ Különbözik is a két esemény annyira összetartozik, hogy egyiket a másiktól elválasztani nem lehet. A lelkeket följújtó, sziveket szent mámmal betöltő csodás esemény közvetlen oka volt a gyülekezet megalakulásának.

Ugyancsak Dr. Fikker mondja: „mi unitáriusok az esztendő 365 napját le tudjuk élni, a vasárnapokat és a papokat is beleértve, sőt a püspökünket is anélkül, hogy a szentlélekre szükségünk volna“. Én tisztelem mindenkinek az egyéni véleményét, ha az közvetlen tapasztaláson és meggyőződésen alapszik. De határozottan tagadom, hogy bárkinek is joga volna mások nevében, mások vallásos-szükségleteiről véleményt nyilvánítani.

Honnan tudja azt Dr. Fikker, hogy az unitárius papoknak és püspöknek nincs szükségük a szentlélekre. Lelki szükségünkre

egyedül a mindentudó Isten tudhatja, ember nem tekinthet bele embertársai lelkének rejtett mélységeibe. Lehet, hogy Dr. Fikkernek nincs szüksége a szentlélekre, mert nem hiszen benne. De, aki hiszen a szentlélekben, annak szüksége is van a szentlélek sugalló, ihlető hatására éppen úgy, mint ahogyan az Istenben hívőknek szüksége van az isteni gondviselésre.

5. „Hiszek az unitárius egyház hit- és jellem-nevelő munkájában“. Egyházunk legfőbb feladatát a nevelésben látom. A küldetés szót mellőzném. Mert e szó jelentése népünk előtt ismeretlen. (L. Simén Dániel szöveg.).

6. „Hiszek bűneink megbocsátásában.“ E rövid mondat magában foglalja bűneinknek mind Isten, mind embertársaink által való megbocsátását. Habár a megbocsátás fogalma föltételezi a bűnöket, vétkeket, mégis szükségesnek láttam a „bűneink“ szó nyílt alkalmazását, mert így a szöveg teljesebb és könnyebben érthető. Maga Jézus sem hallgatja el a vétkeket, midőn megbocsátásról beszél. „Ha megbocsátjátok az embereknek az ő vétkeiket, megbocsátja nektek is a ti mennyei Atyátok.“ (L. Simén D. szövegét.).

7. „Hiszem az örökéletet.“

Simén Dániel teol. tanárnak legfőbb érdeme uttörő munkájában, hogy az embert és unitárius egyházunkat is fölvette próbaszövegébe. Szívesen követtem példáját. Egyebekben is irányító hatással volt reám. Hálás köszönet érte. *Kelemen Árpád.*

4.

Simén Dánieltől megjelent „Széljegyzetek Hiszekegyünk reformjához“ c. közleményre s a szerkesztő által tett ama megjegyzésre, hogy újabb tárgyilagos hozzászólást szívesen fogad, — vettem magamnak azt a bátorságot, hogy ezen tényleg nagyfontosságú kérdéshez én is hozzászóljak. Igaz — úgy érzem magamat, mint hajdan Dávid, a kis pásztorfiu, a jól felfegyverezett Goliáttal szemben. Nem vagyok felfegyverkezve a külföldi akadémiák mély tudományával, a bölcsészet magasan röpökdő eszméivel, a doktrátus mögött felhalmozott tudással, de mégis valami azt sugalja nekem, mondjam el egyszerű szavakban s lehető legrövidebben e kérdésre vonatkozó nézeteimet.

Küszöbön áll az Unitárius Kátének át-, vagy újja dolgozása, ami tényleg egyike egyházunkban a legsürgősebb feladatok megoldásának. Szerény véleményem az, hogy mindenek előtt a „Hiszekegy“-gyel kell tisztába jönni, azt kell megalkotni a mai kor felfogása szerint. Minden épületnek biztonsága az alapzat minőségétől függ. Egyházunk alapja a „Hiszekegy.“ Ennek minősége biztosítja az egyház, a vallás fennállását. Ezen kell felépüljön a vallás az egyes lelkekben s ezen kell működjön a vallás a nagy közösségben. De meg kell álljuk helyünket nemcsak befelé, hanem kifelé is, ahonnan nem mindig a jóindulat teszi meg észrevételét működésünkre. Azért a mi hiszekegyünk olyan kell legyen, amely befelé erősít, hiven tükrözi vissza hitünk főelveit — kifelé pedig erős bátyafalat képez a támadások ellen.

Ezidőszert két új „Hiszekegy“ forma áll előttem, egyik a Simén Dánielé, a Ker. Magvető 1939. évi 6-iki füzetének 261—263 oldalain, a másik a Dr. Fikker Jánosé a Káté tervezetében. A kettő egy közös szellemi alapon van felépítve s mégis sokban különbözik egymástól. Abban megegyeznek, hogy a keresztyén anyaszentegyházat és a szentlelket mindketten mellőzik.

Röviden megteszem észrevételeimet mindkettőre külön-külön.

I. *Simén Dániel féle hitvallás.*

1. „Hiszek egy Istenben, gondviselő Atyában, a nagyvilág alkotójában.“

A „mindenható“ jelzőt a „gondviselővel“ cseréli fel. Szerintem nem helyes, mert a mindenható nemcsak büntető, hanem szerető hatalmat is kifejez. A „mindenható“ jelző a legmegfelelőbb s azt mással helyettesíteni nem szükség. A „gondviselő“ a „mindenható“-nak csak egyik tulajdona. A „gondviselő“ jelző tehát nem foglal annyi értéket magában, mint a „mindenható.“

A „mennynek földnek teremtője“ helyett a „nagyvilág alkotójában“ kifejezést használja. A „nagy világot“ elfogadom, de az „alkotóját“ a „teremtője“ helyett soha-soha sem. Alkotok, alkotsz, alkot — de teremteni, csak az Isten tulajdona. Alkotó az ember, teremtő az Isten. Én mindig azokat a jelzőket akarom használni, amelyek a legtökéletesebben megvilágítják s megerősítik állításomat. A „menny“ fogalmát én is elvetem, ezen már régen túl vagyunk. Ehez nem szükség bővebb magyarázat.

2. Hiszek az emberben, Isten fiában (gyermekében) és munkatársában.“

Ez egy új betoldás, mit ezen a helyen, ezen formájában nem tudok elfogadni. Azt hiszem én is, hogy az ember Istennek gyermeke s azt is, hogy munkatársa, de „hiszek az emberben“ ebben a kifejezésben az én lelkem nem tud kielégítést találni.

3. „Hiszek Jézusban az élet fejedelmében.“

Ez jó meghatározás, de mégis többre kell becsüljük azt a munkát, azt a nemes elhivatást, melyet ő végzett — betöltött emberterestvérei boldogítása érdekében. Mélyebben le kell szögezzük az ő lényét, életét s érdemes munkáját.

4. „Hiszek a lélek isteni hivatásában, jóra, igazságra és szeretetre vezérlő erejében.“ Helyes! Jól van — éppen csak a „szent“ jelző maradt el a lélek elől. Ez pedig el nem maradhat. A lélek isteni, amint S. D. is elismeri, ami isteni, az minden szent. De nemcsak azért. Én föltétlenül megkülömböztetem s bátran teszem oda a jóra vezérlő, a szép és nemes ügyért lelkesülő lélek-hez jelzőnek a „szent“ szót. Ettől a szent fogalomtól nem fosztanám meg a keresztény világ millióit — de meg vagyok győződve, hogy a „szent-léleknek“ hitünk szerinti fogalmát az unitárius hívek millióiból kiirtani erőszakkal sem lehetne.

5. „Hiszek az Unitárius Egyház örök küldetésében,“ tehát nem egy „keresztény anyaszentegyházban.“ Nem értem, hogy éppen mi, akik a Jézus tanításait fogadjuk el alapul, miért ne hinnők, hogy van egy láthatatlan egyház közösség — egység, melyben egyházépítő munkát fejtettek ki az apostolok, a reformátorok. „A láthatatlan egyház a Krisztus igaz tanítványainak egysége örök.“ (Ivan Reville-Ferencz József.) A keresztények mind egy nagy közösségnek tagjai s a láthatatlan közösségnek legmegfelelőbb neve „Keresztény anyaszentegyház,“ mely nagy közösségnek tagja a mi unitárius egyházunk is.

6. Hiszek az isteni és emberi megbocsátás (nem bűnbocsánat) felemelő és megnyugtató hatalmában. Ezen tételt nem tartom elfogadhatónak. A hiszekegyben hitről, hitformáról és nem erkölcsi törvényről van szó. Az emberi megbocsátás tisztán erkölcsi törvény. Az isteni megbocsátást sem igen értem, de igen is értem azt, hogy az Isten megbocsát a megtérő bűnösnek. Ha nem hiszünk bűnbocsánatot — akkor, mi lesz, a megtérő, a bűneit megbánó bűnös? Az ember a bűnnek súlya alól sohasem szabadulhat meg? Én az Istent Jónak! Kegyelmesnek hiszem s így azt is hiszem, hogy van bűnbocsánat.

7. „Hiszem az örök életet.“ Ez az egy tétel változatlan a régi szerint s ehhez nekem nincs szavam.

És végül hiszem, hogy Simén Dániel teológiai tanár barátom, valóban, amint ő írja is, csak „próba“ összefoglalásnak tekintí az ő „Hiszekegy“ formáját.

→ II. Szóljunk egész röviden a Dr. Fikker János teológiai dékán barátom „Hiszekegy“ formájához.

Az első tételben szinte megtudnék nyugodni, mert röviden szabatosan van összefoglalva, ami különben jellemzi az egész „Hiszekegy“ formáját. — Azonban én mégis a „mindenható“ jelzőt nem hagynám el s a „jót“ fölöslegesnek tartom.

A második: Hiszek Jézus tanításában stb. Ehhez már több szó fér. Nem fejezi ki elég mélyen a fogalmat, mit mi unitáriusok Jézusról hiszünk. Ezen tételnek második része: az imádság, szeretet stb. — szép, természetes is, hogy ezek felemelő erejében hiszünk, hogy ezáltal serkentsük az embert ezen erények gyakorlására, de én nem tartom föltétlen szükségesnek ezeket hitformába foglalni.

A harmadik: Hiszek az ember lelke értékében stb. Azt hiszem ezt is fölösleges hitformába foglalni.

A negyedik: Hiszek Isten országáért munkáló unitárius egyházam hivatásában — ha nem a „keresztény anyaszentegyház“ helyét ölténé be, ezt így elfogadnám.

Az ötödik: Hiszem bűneim bocsánatát — úgy ebben, mint a negyedik tételnél — én nem az első személyt, egyházam, bűneim — használnám, hanem az Unitárius Egyház és a bűnöknek vagy a bűnnek bocsánatát.

→ Most pedig ide íktatom az általam összeállított hitformát:

Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, a nagy minden-ség teremtetőjében és bölcs gondviselőjében.

Hiszem a Jézust, mint Istennek legnagyobb prófétáját és az emberiség legkiválóbb tanítómesterét.

Hiszem az emberben működő isteni szent lelket, annak jóra, igazságra és szeretetre vezérlő erejét.

Hiszem a keresztény anyaszentegyházat s ebben az Unitárius Egyház örök becsű működését.

Hiszem, hogy az Isten megbocsátja a hibáit, bűneit megbánó embernek.

Hiszem az ember magasabb hivatását és

Hiszem az örökéletet. Ámen.

A belső tartalomra, a külső formára, a hangzatos előadás lehetőségére, igyekeztem nagy gondot fordítani. Nem hirtelen elhatározás, de sok töprengés és mély megfontolás alapján jutottam odáig, hogy ezen hitformát összeállítottam s a nyilvánosság elé tártam.

Hogy „a keresztény anyaszentegyházat, a szent lelket és a bűnbocsánatot“ kihagyjuk hitformánkból, ezt egyházunk elleni ^{reue. jelt!} mérényletnek tartom úgy befelé, mint kifelé. Ügyelni kell, szem előtt kell tartani az ujitásnál, a haladásnál eme bölcs mondást: „Ami régi, az nem mindig rossz, s ami új, az nem mindig jó.“ (Vári). A következő figyelmeztetés sem utolsó, melyet Jakab Elek irt Ferencz József püspöknek az Unitárius Káté új kiadásának előkészítésekor: „Dolgozz, dolgozz! de a kéreg tágításán a természetes lassu munkássági mértéket tartsd meg. Értesz! Ugrani nem jó. Kanállal adni be a bölcsességet s kivált a teológiai hitigazságot az embereknek nem egészséges, mert te fungens, aktiv pap vagy, nem mint Simén, csak teológus. Tágíts minden kiadásnál, de csak az olyanokon, melyekről, hogy az elmék teljesen el vannak készülve, meg leszel tisztán győződve.“

Most bizony nemcsak kanállal, hanem még nagyobb adagokban kell beadnunk a káté átdolgozása alkalmával a híveknek a hitigazságokat, mert a Káté átszervezésével évtizedeket késtünk. Ez nem azt jelenti, hogy csak most ismertük fel annak szükségességét, mert ezt éreztük, láttuk nem egy vagy két évtizeddel előbb, hanem már azelőtt is, de a kivitelre az idők nem voltak alkalmasak. Most már, ha hozzáfogtunk — alapos munkát kell végeztünk, de ismétlem, óvatosan s elsősorban s mindenek felett az erdélyrészi s általában az európai légkörben élő ősi unitárius hiteszméket foglaljuk bele hitformánk és káténk keretébe.

Nagy Béla.

5.

„Semper reformari...“ ez az eklézsiára általánosan kötelező szabály a mi egyházunkban vezető elv volt mindig többé-kevésbé — s hovatovább mindinkább azzá lesz.

Monddhatjuk úgy is, hogy vallásunk szelleméből foly, amelynek jelszava: „Mindeneket megpróbáljatok s ami jó, azt megtartjátok.“

Az egyházpolitikai — személyi és tárgyi — reformokon úgy, ahogy, egyelőre tul vagyunk.

Téves volna azonban azt hinni, hogy csak ez a fontos. Sőt! azt is, hogy ez volna a fontosabb.

Nem csak személyek, hanem elvek is kormányozzák az egyházat s egyben az egyházat vezető egyéneket is. Ezt fejezi ki ká-ténk ezen sarkalatos megállapítása is: „Jézus Krisztus az egyhá-zat az ő tanai által vezeti...”

Ily látószögből nézve a dolgot, mind a Káté, mind a „Hiszekegy...” fontossága elvitathatatlan.

De éppen ezért nem tűri meg az elhirtelenkedést sem. (Ezek-nek reformja nem analogizálható szervezeti törvényünk szinte évenként történő — igen gyakran ötletszerűen, nem egyszer az újítási készség túltengéséből történő — agyonreformálásával).

Nézzük most már, hogy a „Hiszekegy“ reformálását mik te-hetik és teszik szükségessé?

Felfogásom szerint két dolog. T. i., hogy a jelenlegi vagy nem azt fejezi ki, amit kellene, vagy nem úgy fejezi ki. Vagy mást mond, mint amit kellene s nem fedi a Jézus helyesen értel-mezett szellemében tisztult és haladott felfogást; vagy esetleg töb-bet vagy kevesebbet mond a kelleténél.

Szabályként tehát — megítélésem szerint — a módosításnál ez állhat: A századok rostáján maig véglegesen kialakult — s a jézusi szellemmel való teljes azonosság jegyében megtisztult — unitárius keresztény hitfelfogást kell annak visszatükröznie a le-hető legtömörebben és egyben közérthetően.

A másik vezető elv, amelyet í't szintén szem előtt kell tar-tani, annyira önként értetődő, hogy ezt csak a minden áron refor-málók felületessége hagyhatná figyelmen kívül. S ez pedig az, hogy a történelmi alapot egyszerűen lekicsinyelni, vagy éppen sem-mibe venni sem nem szabad, sem nem helyes, sem nem illő. Ez nem csak kegyelet, de — és főként — státusz-rezon kérdése.

De éppen oly természetes, hogy annyira ragaszkodni sem szabad ahhoz, hogy a Jézus szellemében való haladás és fejlődés jogos igényei kielégülést ne találjanak e miatt.

Szinte önként vonható le az eddigiekből következtetés gya-nánt, hogy Zoltán Sándornak a Keresztény Magvető f. évi 2. fü-zetében kifejezésre juttatott elvi állásfoglalását a káté és „Hiszek-egy“ reformja kérdésében teljes egészében magamévá teszem s azt,

mint egyedül lehető, minden tulzástól mentes s a helyesen értelmezett tiszta evangéliumi és jézusi szellemet visszatükrözö állás-foglalást tekintem.

Ha ennek dacára is, magam részéről is, közzé kívánom adni az alábbi formulárékat a „Hiszekegy“-et illetöleg, ez csak azt jelenti, hogy a megfontolási ebben a kérdésben nagyon szükségesnek vélem. Annyira szükségesnek, hogy nem tartanám fölöslegesnek, hogy — ha nem is lelkészenként, hanem legalább is egyházkörönként, vagy lelkész körönként — egy-egy ilyen formula kialakulna s azok közül választanók ki a legmegfelelőbbet.

Ami már az alábbi formulákat illeti, ezekre vonatkozólag, minden egyéb kommentár mellözésével, csak annyit kívánok megjegyezni, hogy az elsőnek megírásánál főként a közérthetőség, a másodikénál a lehető tömörség szempontja volt a vezetőm.

I. formula.

Hiszek egy Istenben, a világmindenség teremtdjében és kormányzójában, minden teremtménynek gondviselőjében, a mi Atyánkban.

Hiszek az embernek istenfiui magas hivatásában és vallom azt, hogy ezt a hivatást Jézus Krisztus tökéletes teljességgel betöltötte tanításaival és példaadó életével — s ezért Öt Isten legnagyobb prófétájának és az emberi tökéletesség mintaképének tartom.

Hiszek abban, hogy az Isten a tökéletesség nagy célja felé való közeledés nemes szándékában minden gyermeket megsegíti az Ö megerősítő szent lelkével.

Hiszem, hogy a keresztény egyház, mint az emberi magas hivatás felé igazán törekvö keresztények lelki egyesülete fogja egykor magas hivatását: Isten országának e földön való teljes megvalósítását betölteni.

Hiszek a bünbocsánatban, amelyet egyedül Istentől, mint az emberiségnek jószágos mennyei Atyjától lehet megnyerni, a Jézus Krisztus által megjelölt uton.

Hiszek a léleknek végnélküli tökéletesedésében s ennek a halhatatlanság és örökélet által nyújtott lehetőségében.

II. formula.

Hiszek egy Istenben, a világmindenségnek teremtdjében és minden teremtménynek gondviselőjében, a mi Atyánkban.

Hiszek Jézus Krisztusban, mint az Isten legnagyobb prófétájában s az emberi tökéletességnek eszményképében.

Hiszek a szent lélekben, mint minden nemes és igaz szándékot támogató láthatatlan isteni erőben (segítségben).

Hiszek a keresztény egyháznak, mint a tökéletességre törekvő keresztények lelki egyesületének e földön betöltendő magas hivatásában.

Hiszek a bűnbocsánatban, amely egyedül Istentől, a Jézus által megjelölt uton nyerhető meg.

Hiszek az emberi léleknek végnélküli tökéletesedésében és ennek a halhatatlanság és örökélet által biztosított lehetőségében.

Ürmösi Károly.

Válassz !

Int a pillanat, ez a zsarnok :
Kettőből egyet kell akarnod !
Huznád, halasztanád a választ
ő követel : azonnal válassz !

Kétarcu pillanatok szörnyű
sodra örvénylik, mint a gyűrű ;
készületlen és akaratlan
választanod kell szakadatlan.

Hiába szólalsz, lázadozván :
menj, pillanat ! mi közöm hozzád ?
Fenyegetéssel hal meg ajkán :
megtagadtál ; emlékezz majd rám !

Vagy szólsz mohón : kettőből kettőt,
add hát, akarom mind a kettőt !
Kétes kincsét már eltemette
s : egyet se kapsz ! felel nevetve.

Adj időt, szólsz a jót akarnám ...
Máris ellők magától durván ...
s helyette az elsőnél szörnyebb
pillanat kérdőjele görbed.

Egyet, azonnal : kemény törvény,
forog az idő, mint az örvény
s behunytt szemekkel, tántorogva
mi válogatunk hatra-vakra.

Majd a nagy pillanat, a végső,
Ki nyitja a szemünket, későn,
s mit vakon vállaltunk s nem értve,
kegyetlen megszámolttat érte.

Kérjétek az Irgalmazótól,
válassza meg rosszat a jótól,
gyujtson világot a szívünkben
tudni a jót még életünkben.

Szabédi László